

AZ ALAPOZÓ GAZDASÁG, MINT KITÖRÉSI PONT A PERIFÉRIÁN: HELYZETKÉP BARANYA VÁRMEGYE TURISZTIKAI ÁGAZATÁRÓL

¹Zsibók Zsuzsanna , ²Egyed Ildikó

¹Tudományos főmunkatárs, HUN-REN Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont;
zsibok.zsuzsanna@krtk.hun-ren.hu, ORCID: 0000-0001-9383-1134

²Tudományos munkatárs, HUN-REN Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont;
egyed.ildiko@krtk.hun-ren.hu, ORCID: 0000-0002-8711-6270

ABSZTRAKT

A koronavírus-válságot követő időszak egyik feltörekvő kutatási területe az alapozó gazdaság szerepének elemzése. Az alapozó gazdaság olyan gazdasági tevékenységeket foglal magába, amelyek az emberek mindennapi igényeit elégítik ki. Kissé tágabban értelmezve ide sorolhatjuk azokat a tevékenységeket is, amelyek ugyan nem létszükségletet elégítenek ki, de az emberek gyakran igénybe veszik azokat, köztük a turizmushoz kapcsolódó tevékenységeket is. Jelen kutatásban egy vállalati mikroadatokot tartalmazó adatbázis segítségével vizsgáljuk a Baranya vármegyei szervezeteket. Összehasonlító szemléletben kiemeljük a turisztikai ágazatokhoz köthető vállalatokat és elemezzük azok földrajzi eloszlását a vármegyén belül, figyelemmel a határmenti településekre, továbbá vizsgáljuk a főbb pénzügyi, foglalkoztatási és hatékonysági mutatóikat. Eredményeink szerint a turisztikai ágazatok jelentőségét a vármegye határmenti térségeiben azok elterjedtsége, relatíve magas aránya adja, ugyanakkor a termelékenység csak egy szűk szegmensben mutat kedvező képet.

Kulcsszavak: alapozó gazdaság, határmenti térségek, periférikus térségek, turizmus

Benyújtva: 2024. május 31.
Elfogadva: 2024. július 20.
Publikálva: 2024. október 26.

FOUNDATIONAL ECONOMY AS A LEVER OF GROWTH IN THE PERIPHERY: THE TOURISM SECTOR IN BARANYA COUNTY

¹Zsuzsanna Zsibók✉, ²Ildikó Egyed

¹Senior research fellow, HUN-REN Centre for Economic and Regional Studies;

zsibok.zsuzsanna@krtk.hun-ren.hu, ORCID: 0000-0001-9383-1134

²Research fellow, HUN-REN Centre for Economic and Regional Studies; egyed.ildiko@krtk.hun-ren.hu,

ORCID: 0000-0002-8711-6270

ABSTRACT

An emerging area of research in the post-Covid era is the analysis of the role of the foundational economy. The foundational economy comprises economic activities that meet people's everyday needs. In a broader sense, it also includes activities that, although not meeting a basic need, are frequently used by people, including tourism-related activities. In the present research, enterprise-level micro data have been used to analyse the entrepreneurial sector in Baranya county, Hungary. In a comparative perspective, we highlight the companies performing tourism-related activities and analyse the geographical distribution of such companies within the county, focusing on border municipalities and examining their main financial, employment, and efficiency indicators. Our results show that the importance of the tourism sector in the border areas of the county is due to its prevalence and relatively high share, while productivity is favourable only in terms of a narrow segment.

Keywords: border regions, foundational economy, peripheral areas, tourism industry

Received: 31 May 2024

Accepted: 20 July 2024

Published: 26 October 2024

1. Bevezetés

A koronavírus-válságot követő időszak egyik feltörekvő kutatási területe az alapozó gazdaság szerepének az elemzése (Bentham et al., 2013; Hansen, 2022). Az alapozó gazdaság olyan gazdasági tevékenységeket foglal magába, amelyek az emberek mindennapi igényeit elégítik ki. A legszűkebb értelemben ide tartozik a közigazgatás, az oktatás, az egészségügy, valamint a közlekedés, a távközlés, a közműellátás, a kereskedelem, a banki szolgáltatások és a feldolgozóipar egy része. Kissé tágabban értelmezve ide sorolhatjuk azokat a tevékenységeket is, amelyek ugyan nem létszükségletet elégítenek ki, de az emberek gyakran igénybe veszik azokat: javítási szolgáltatások, vendéglátás, szálláshely-szolgáltatás, bútorgyártás, lakberendezés, személyi szolgáltatások, sport, rekreáció, művelődés. Az alapozó gazdaság szakirodalma ezeket „overlooked” (mellőzött) tevékenységeknek nevezi, melynek nincs teljesen megfelelő magyar fordítása. Az alapozó gazdasághoz tartozó tevékenységek többsége esetében megfigyelhető, hogy előállításuk, elosztásuk helyben történik, a gazdasági értéktermelésnek, illetve különösen a foglalkoztatásnak egy jelentős részét lefedik, ugyanakkor a termelékenységük a versenypiaci, exportképes (tradable) tevékenységekhez képest gyengébb, továbbá gazdasági súlyuk a periférikus térségekben jelentősebb. A Dél-dunántúli régióra jellemző, hogy a többi NUTS₂ régiónál kisebb az ipar részaránya a hozzáadottérték-termelésben és a foglalkoztatásban (Nemes Nagy & Lócsei 2015; Lux, 2023), ami a magyar gazdaság szerkezeti sajátosságaiból fakadóan alacsonyabb általános termelékenységgel jár együtt. Ugyanakkor az is igaz, hogy a hazai hozzáadott érték részaránya a teljes kibocsátáson belül a főváros után a Dél-dunántúli régióban a legnagyobb (Boda et al., 2023). Mindez tehát visszavezethető az ipar alulfejlettségére (Lengyel et al., 2016) és egyidejűleg az alapozó gazdaság nagyobb súlyára (Egyed & Zsibók, 2023). Amennyiben képes lenne ebben a régióban az alapozó szektor és a versenypiaci (tradable) ágazat szinergiában fejlődni, az azzal a pozitív hozadékkal járna, hogy a termelés eredményének nagyobb része maradhatna jövedelemként a térségben belül.

Noha Magyarországon az ipar részaránya a teljes hozzáadott értéken belül jóval meghaladja a nyugat-európai országokban mérhető átlagos részarányt (Stehrer & Stöllinger, 2015; Nagy et al., 2020), a gazdaság terciarizációja folyamatos. Ez még annak ellenére is így van, hogy a kormányzati ágazatpolitika 2010 óta az iparfejlesztést helyezi előtérbe (Lux, 2023). A turisztikai ágazathoz legszorosabban köthető nemzetgazdasági ág, a szálláshelyszolgáltatás, vendéglátás a teljes bruttó hozzáadott érték közel 2%-át adja (KSH, 2024). Magyarország szolgáltatás-külkereskedelmi forgalmának egyenlegén belül a turizmusnak átlagosan 41%-os részaránya volt 2017 és 2023 között (a koronavírus-válság miatti lezárások két évét nem számítva), így a turizmus járult hozzá a legjelentősebb mértékben a szolgáltatásforgalom pozitív egyenlegéhez, ezért a turisztikai ágazat nemzetgazdasági jelentősége elvitathatatlan.

Periférikus térségekben a turizmus jelentőségét az adja, hogy viszonylag alacsonyak a piacra lépés korlátai, így a turisztikához köthető tevékenységek fejlett és fejletlenebb térségekben egyaránt működtethetőek, egyúttal lehetőséget nyújtanak olyan helyi

erőforrások kiaknázására, amelyek az exportorientált, ipari tevékenységek számára kevésbé relevánsak (természeti környezet, helyi kultúra) (Marton et al., 2016; Kovács, 2020). Ennek megfelelően a turizmusnak elismert szerepe van a település-, vidék- és területfejlesztésben is, különös tekintettel annak helyi multiplikátor hatására, tekintve a munkahelyteremtést, az infrastruktúra-fejlesztést, a környezet állapotának javítását és a beruházások vonzását (Dávid, 2011). Továbbá fontos kapocs lehet a határtérségek fejlesztésében, a határon átnyúló kapcsolatok elősegítésében, a helyi identitás erősítésében (Horváth, 2022). A gazdasági teljesítményen belüli viszonylag csekély részaránya miatt Marton et al. (2016) véleményével egyetértve hangsúlyozzuk, hogy a turizmus a vidéki területeket ugyan jelentősen segíti, de kizárólag általa nem megoldható a perifériák felzárkóztatása (Baranyai & Baranyai, 2014; Finta & Horeczki, 2023), ahogyan ezt általánosabban az alapozó gazdaság egészéről elmondhatjuk.

Kutatási hipotézisünk, hogy egy alacsony termelékenységű, határmenti régióban az alapozó gazdaság részének tekintett turisztikai ágazat jó alapot adhat a széles bázisú, inkluzív fejlődésnek, de az overlooked gazdaság jó működésének a feltétele a fizetőképes kereslet megléte. Jelen tanulmányban azt a kérdést vizsgáljuk meg, hogy a vállalkozások számát, foglalkoztatását és bevételeit tekintve a határ menti, periférikus térségek gazdaságilag mennyiben tudnak a turizmusra támaszkodni. Földrajzi fekvése miatt Baranya megye periférikus térség, és gazdaságában a megyeszékhely jelentős súllyal rendelkezik, mintegy szigetként van jelen. A Péctől távolabb eső települések, különösen a határmenti települések több szempontból is hátrányos helyzetűek, „a periféria perifériáján” vannak. A 106/2015. (IV. 23.) számú kormányrendelet alapján kedvezményezett, fejlesztendő és komplex programmal fejlesztendő járások jelentős része határmenti térség, Baranya vármegye legtöbb járása ezek közé tartozik. A következő részben a téma szakirodalmát tekintjük át, majd bemutatjuk az adatforrásokat és a vizsgálat módszerét. A negyedik részben az eredményeinket ismertetjük, végül a következtetéseinkkel zárjuk a tanulmányt.

2. Szakirodalmi áttekintés

Az *alpozó gazdaság* (foundational economy – a továbbiakban FE) fogalmát elsőként Bentham és szerzőtársai (2013) vezették be a brit majd európai tudományos szakirodalomba, az uralkodó gazdaságpolitika reformját sürgetve. Az FE olyan hétköznapi szolgáltatásokat és javakat előállító tevékenységeket takar, amelyek a lakosság és a helyi üzleti szféra alapvető szükségleteit elégítik ki és a hétköznapi élet infrastruktúráját alkotják. A szakpolitikai dokumentumokban az FE gyakorta az alacsony termelékenységű ágazatokkal – többek között a vendéglátóipar, a kiskereskedelem és a szociális ellátás területével – azonosított hétköznapi gazdaság szinonimájaként kerül említésre. Froud és szerzőtársai (2018) az alapozó szolgáltatások között megkülönböztet tisztán anyagi jellegűeket (közlekedés, közüzemi infrastrukturális hálózatok, élelmiszerellátás és disztribúciós láncok, helyi pénzügyi szolgáltatások), illetve olyan providenciális jellegű tevékenységeket, amelyek nagyjából lefedik a jóléti állam hagyományos ellátórendszerét (oktatás, egészségügy, szociális ellátás, rendfenntartás, közigazgatás).

A háztartások és a kisvállalkozások alapvető szükségleteinek kielégítésén túlmenően, ami elsősorban elhatárolja az FE ágazatokat a tradable, azaz a versenyképes és termelő gazdaságtól, az a lokális és kollektív (és egyetemes) szolgáltatás és fogyasztás kritériuma: térbeli eloszlásuk a népességszámot követi, függetlenül az egyéni fogyasztás és jövedelmek nagyságától (Bowman et al., 2014; Froud et al., 2018). A nagyobb népességű régiókban emiatt bizonyítottan magasabb az alapozó gazdasági foglalkoztatottak részaránya, ezt támasztják alá Martynovich et al. (2022) svéd régiókra vonatkozó empirikus vizsgálata is. Az alapozó gazdasági tevékenységek helyi beágyazottsága és a szolgáltatások *helyhez kötöttsége* (egyes kivételekkel, pl. a digitalizációval terjedő távoktatás ellenére) a területi/globális versenynek való alacsonyabb kitettséget von maga után; az alapozó gazdaságban tevékenykedő vállalkozásokra gyakran a helyi közösség, a helyi identitástudat, a *genius loci* szerves részeként tekintenek.

Az alapozó gazdaság materiális és providenciális tevékenységei és az exportképes báziságazatok határmezsgyéjén helyezkedik el a turisztikai ágazatot is magába foglaló ún. *overlooked* gazdaság. A gazdaság e szakpolitikai elhanyagoltsággal jellemezhető területéhez tartoznak a kulturális szükségleteket kielégítő, jóléti funkciójú, életstílushoz kötődő, illetve kényelmi szolgáltatások (vendéglátás, szabadidős, rekreációs tevékenységek, fodrász, bár, kézműves- és kultúraipar stb.), amelyek az alapvető emberi szükségletek szempontjából kevésbé relevánsak és fogyasztásukat a háztartások diszkrecionális jövedelme determinálja elsősorban. Az alapozó és az *overlooked* gazdaság együttesen a foglalkoztatottak közel 2/3-át koncentrálnak a fejlett ipari országokban (Froud et al., 2018). E tevékenységek ritkán képeznek iparpolitikai prioritást: többnyire az alacsony termelékenységű és alacsonyabb béreket nyújtó hétköznapi ágazatokhoz tartozó vállalkozások sorolhatók ide, amelyeknél nem képezhet releváns célt vagy mutatót a termelékenység növelése (Berry, 2018; Froud et al., 2020). Az *overlooked* gazdaság szerepe a társadalmi terek és a társadalmi-kulturális részvétel fenntartásában kiemelkedő; ezek visszaszorulása – különösen a vidéki térségekben és a városi peremterületeken – maga után vonhatja a társadalmi feszültségek növekedését és a polarizáció mélyülését (Bärnthaler et al., 2021).

A nagyvárosok hiányával jellemezhető, vidéki és periférikus térségekben az alapozó vállalkozások szerepe – kisebb számuk miatt is – erőteljesen felértékelődik. Az alacsony lélekszám és a háztartások átlagosnál alacsonyabb jövedelme miatt jellemzően hiányzik a fizetőképes kereslet, ami különösen kedvezőtlenül hat a szabadidős, rekreációs, vendéglátóipari tevékenységeket magába foglaló, erőteljesen jövedelemfüggő *overlooked* gazdaság fejlődésére. A kisebb községekben hasonlóan súlyos problémát jelent a jövedelmek elszivárgása a szomszédos, nagyobb települések elszívó hatása miatt, amelyet a minden fejlettségi mutató tekintetében gyengén teljesítő határmenti régiók gazdaságilag elmaradottabb térségeiben a munkaképes, magasabban képzett lakosság elvándorlása csak tovább súlyosbít (Pénzes et al., 2023).

Froud és szerzőtársai (2018) érvelése szerint az európai országok népességének körülbelül 40%-át felszívó hagyományos és munkaerőintenzív alapozó gazdasági

ágazatokban kellene elsősorban javítani a munkahelyek minőségét, a munkakörülményeket és a béreket, hogy azok jobban tükrözzék az alapozó munkahelyek hagyományos piaci mutatókkal nem kifejezhető gazdasági és társadalmi értékét. A magas hozzáadott értékű feldolgozóipari ágazatok foglalkoztatottainak bővítését célzó, szűk ágazati fókuszú iparfejlesztési stratégiák nem fordítanak kellő figyelmet az inkluzív fejlődés szempontjából kritikus jelentőségű, alacsonyan fizetett és prekariátussal jellemezhető munkahelyek problémájára – amelyek a turisztikai ágazatban különösen is felülreprezentáltak (Robinson, 2019) – noha a jó munkahelyek minden egyéb tényezőnél nagyobb mértékben befolyásolják a fejletlenebb régiók és azok lakosságának fejlődési perspektíváit.

Az alacsony termelékenységű, jellemzően overlooked gazdasági tevékenységek esetében – oktatás, művészetek, kulturális szolgáltatások, vendéglátóipar, turisztika, egészségügy –, különösen is problematikus az input-output elemzésekből levezetett termelékenységre alapozni a magasabb bérek és az életszínvonal célkitűzéseit. Az FE ágazatok redukcionista megközelítése nem számol egyfelől a bérek és a termelékenység növekedésének évtizedes szétválásával (De Loecker et al., 2022), másfelől nem veszi figyelembe a gazdasági tevékenységek jelentős hányada esetében az értékteremtés szubjektív módozatait, azok társadalmi percepciójának erőteljes jövedelemfüggőségét, valamint a fogyasztás visszaesése és a térbeli egyenlőtlenségek közti szoros összefüggést. Az értékteremtés szubjektív, társadalmi kontextusba ágyazott jellege különösen is tetten érhető a Veblen által leírt „hivalkodó fogyasztás” és a pozicionális, státuszjavak esetében (ahol az adott jószág értékét a ritkaság és az exkluzivitás befolyásolja). E javak jellemzően az alacsony termelékenységű alapozó ágazatokban (vendéglátás, kiskereskedelem) felülreprezentáltak, és a státuszjavak iránti kereslet kielégítéséből fakadó többlettermelékenység is természetesen a magas jövedelmű régiókban koncentrálódik. Pemberton (2021) megjegyzi, hogy számos overlooked szolgáltatás esetében a magasabb hozzáadott értéket nem a szolgáltatás természete, hanem a fogyasztás társadalmi kontextusa határozza meg (pl. exkluzív, várólistás éttermek, ahol a séf és a pincérek termelékenyebbnak tűnnek és a szolgáltatások magasabb árakkal versenyezhetnek).

Noha a települési fejlesztéspolitikai agendákban az FE ágazatok jelentősége elvitathatatlan, improduktív fogyasztásként való kategorizációjuk okán (Nygaard & Hansen, 2020) ritkán képezik a helyi gazdaság fejlesztésének fő bázisát, jellemzőbb, hogy reziduális jelleggel, más alternatívák hiányában kerülnek előtérbe. Pemberton (2021) az elmaradott régiók alacsony termelékenységére vezeti vissza a kirívó területi egyenlőtlenségeket, melyek ugyanakkor tovább súlyosbítják a fejlett és a fejletlen régiók közti termelékenységi szakadékot. Az Egyesült Királyság kontextusában a jó munkahelyek teremtését hangsúlyozó FE-irányzat a dezindusztrializálódó régiókra összpontosító termelékenység alapú regionális kiegyenlítő politikákkal (Levelling-up Agenda) került összeütközésbe, amelyek deklarált célja, hogy a termelékenységet, a munkahelyeket, a lakossági életszínvonalat a magánszektor beruházásainak bővítésével ériék el, különösen

azokban a régiókban, amelyek leginkább nélkülözik ezeket. A befektetésösztönző, tudásintenzív üzleti szolgáltatások és fejlett gyártási tevékenységek telepítésére irányuló stratégiákban az elmaradott térségek életét alapvetően meghatározó alapozó gazdaság (Martynovich et al., 2022) szempontjai azonban nem jelennek meg, noha a helyi foglalkoztatottak 40%-át koncentrálja és kiemelkedő szerepet játszik a megtermelt jövedelmek helyben tartásában. Engelen és szerzőtársai (2017) megfogalmazásában az FE az „elhanyagolt stabilizátor” a sikeres és sikertelen települések esetében egyaránt.

A brit és svéd régiókra vonatkozó empirikus tanulmányok szerint (Froud et al., 2020; Martynovich et al., 2022) az alapozó gazdasági tevékenységek a termelékenység alapján mozaikos képet mutatnak, nem képeznek homogén kategóriát, ráadásul számos alapozó szektor esetében nem mutatható ki jelentős termelékenységi szakadék a fejletlen, dezindusztrializálódó régiók és a fejlett magtárségek között. A hanyatló vagy leszakadó térségekben azonban az alapozó szolgáltatások fejlesztésének és működtetésének erőteljes korlátokat szab a jövedelmek és az adóbevételek zsugorodása, a jövedelmi transzfereknek való fokozottabb kitétségük. Engelen és szerzőtársai (2017) megjegyzik, hogy az FE finanszírozási problémái településenként változhatnak olyan tényezők hatására, mint a telekárak, az ingatlanpiaci kínálat szűkössége vagy bősége, a politikai berendezkedés centralizáltsága/decentralizáltsága, a városi adóbevételek nagysága, illetve a szociális ellátás modellje (helyi/központi). A sikeres városokban (KKE-viszonylatban leginkább a fővárosokban) a jóléti, alapozó szolgáltatások elérhetősége szélsőségesen egyenlőtlen: a piaci jövedelmek növekedése – az állami szerepvállalás leépülése miatt – önmagában nem biztosítja a lakhatás vagy szociális gondozási intézmények tömeges elérhetőségét, ezt csak a városi gazdagok és szegények közt létrejövő újfajta társadalmi szerződés garantálhatja.

Az FE sok tekintetben rokonítható a minden térség jólétét előmozdító inkluzív növekedés (IG) irányzatával (OECD, 2015), kiemelt fontosságot tulajdonítva a települési infrastruktúra minőségének. Ugyanakkor az alapozó szolgáltatásokhoz való egyetemes hozzáférés hangsúlyozásával túlmutat annak egyéni jövedelmeket és a piaci megoldásokat szorgalmazó, a redisztribúciós politikákat háttérbe szorító növekedési szemléletén. Noha a fejlesztéspolitikák homlokterében álló exportképes ágazatok fellendülése – jelentős multiplikátor hatásai révén – az elmaradott térségekben is megnövekedett keresletet generálhat az alapozó javak és szolgáltatások fogyasztása iránt, hangsúlyozni kell, hogy a tradable szektorok a gazdaságnak csak egy vékony rétegét képezik, különösen a nyugati fejlett gazdaságokban, ezért sem alkalmasak az inkluzív növekedés előmozdítására.

Az inkluzív növekedési irányzattal ellentétben az alapozó közgazdászok a térségek hosszú távú jólétét nem a piaci jövedelmek növelésére és azok túlcserélő hatásaira alapoznák, hanem a társadalmi kohézió társadalmi-gazdasági infrastruktúráját jelentő alapozó gazdaság kiépítésére, a társadalmi javakba való beruházásra, ami aztán a kereskedelmi szolgáltatócégek számára is kedvezőbb üzleti környezetet teremthet a jövedelmek évtizedes stagnálásával jellemezhető hanyatló gazdaságú régiókban. A magas hozzáadott értékű ágazatok fejlett városi gazdaságokban való koncentrációjával együtt jár

a magas hozzáadott értékű szolgáltatások klaszteresedése, az ennek nyomán fellépő dzsentrifikáció: a trendi éttermek, bárók, kávézók, üzletek dzsentrifikált városi terekben való tömörülése, miközben a kiszoruló lakosságnak a diszkontláncok költséghatékony világával és a szolgáltatások alacsonyabb színvonalával kell beérnie. Ezt a dualitást hivatott oldani a neoliberais vállalkozói várossal (Harvey, 1989) szembeállított, az alapozó gazdaság hétköznapi, védett ágazatait minden lakos javára működtető „beágyazott város” (Engelen et al., 2017) fejlesztési modellje, megteremtve számukra az anyagi jólét, biztonság, és a társadalmi-kulturális részvétel lehetőségét. A városok, különösen a posztindusztriális, a tőke számára kevésbé vonzó települések számára adott a Harvey által a „fogyasztás térbeli megosztásának” nevezett út is, a fókusz a turizmus, az örökség, a kulturális, szabadidős, rekreációs tevékenységekhez kapcsolódó szolgáltatások kínálatára helyezve (kultúra-alapú városfejlesztés, mint a városi identitás alapja). A distinkció a termelés- és a fogyasztásvezérelt helyi fejlesztéspolitikák szembeállításán alapul, többek között abból kiindulva, hogy a lakógazdaság fejlesztése kevésbé költséges a várospolitiká számára, mint az exportképes vállalatok bevonására szolgáló adókedvezmények és célzott támogatások. A két stratégia kölcsönösen kizáró is lehet: a gyártóüzemek telepítése a turisták vagy az újonnan betelepülni vágyók számára rontja a táj minőségét, élvezeti értékét. Coenen és Morgan (2020) a mobil tőkékért folytatott káros lefelé húzó adóversennyel szemben pozitív összegű játszmaként összegzi az alapozó gazdaságot, amely az egészségtelen területi verseny ellen hat, tekintve, hogy minden város és régió jelentős munkaerőállománnyal rendelkezik az említett ágazatokban. Ugyanakkor, ahogy Martynovich és szerzőtársai (2022) hangsúlyozzák, a helyi lakosság magas színvonalú szolgáltatásokkal való ellátásán túl a tradable gazdaság versenyképességét is javítja a magas színvonalú alapozó szolgáltatások jelenléte: a megfelelő víz-és energiaellátástól kezdve a termeléshez szükséges inputok és erőforrások nyújtásán keresztül a munkaerő számára szükséges providenciális szolgáltatásokig bezárólag.

3. Vizsgálati módszerek

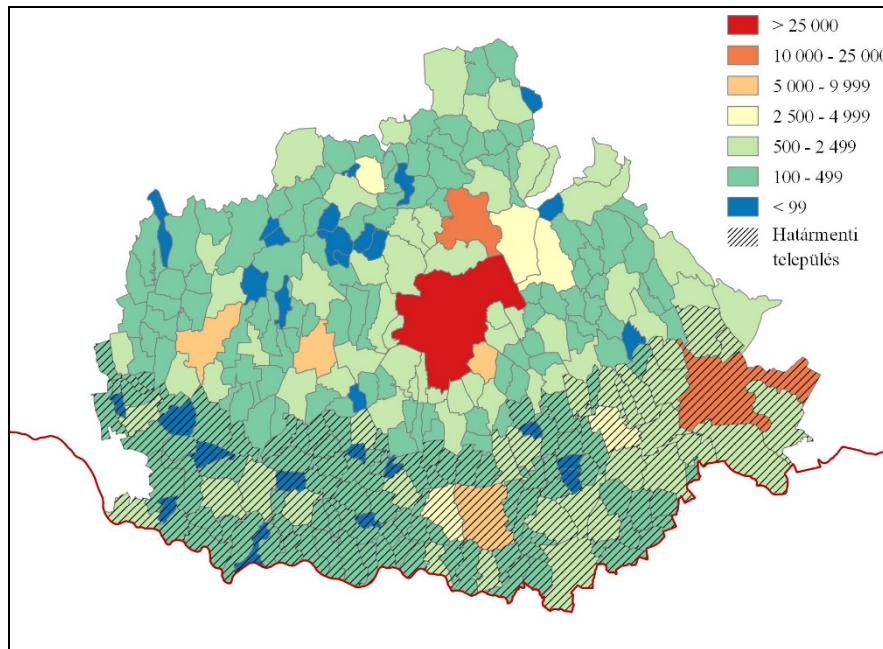
Jelen kutatásban az Orbis Europe vállalati mikrodátákat tartalmazó adatbázis segítségével vizsgáljuk a Baranya vármegyében működő nagyobb cégek mintáját, összesen több mint 9000 szervezetet. Az adatbázisból leszűrtük a vármegye legnagyobb cégeit a foglalkoztatottak száma és a bevételek rangsora szerint is, mindkét szempont szerint az első 8 ezret, és egyesítettük a két listát, hiszen sok cég mindkettőben megtalálható volt. Ezáltal sikerült egy részletes adatbázist összeállítanunk, ugyanis a foglalkoztatottak szerinti rangsorban a legkisebb cégek már csak egy foglalkoztatottal rendelkeznek. A mintából összehasonlító szemléletben kiemeljük az alapozó gazdaságnak egy fontos részét képező turisztikai ágazatokhoz köthető tevékenységeket végző cégeket (1152 szervezet).

A különböző gazdasági ágazatokat, szolgáltatásokat nemzetközi (UNWTO), illetve EU-s osztályozás alapján, NACE-kódok segítségével aszerint csoportosítjuk, hogy azok mennyire szorosan kapcsolódnak a turizmushoz. Az Eurostat (2024) megkülönbözteti a

szolgáltatásokon belül a turizmus ágazatot, amit két további kategóriára oszt fel: a főként turizmushoz kapcsolódó gazdasági tevékenységekre, valamint a részben turizmushoz kapcsolódó gazdasági tevékenységekre. Az UNWTO csoportosítása ezzel erős átfedésben van, viszont tágabb annál, ugyanis figyelembe vesz egyes ingatlanügyleteket is (1. és 2. táblázat). A saját megközelítésünkkel összhangban áll az UNWTO-nak az a gyakorlata, hogy a művészeti, kulturális, sport- és rekreációs tevékenységeket is a turisztikai ágazatok közé sorolja, hiszen ezen tevékenységek helyi jelenléte nagymértékben képes előmozdítani egy térség turisztikai vonzerejét.

A tanulmányunk céljának megfelelően szükséges lehatárolni a határmenti térségeket (1. ábra). Ennek nincsen köbe vésett módszertana, így a szakirodalmi források alapján több szempontot is figyelembe vettünk (KSH, 2012). Első körben a Dél-Baranya Határmenti Települések Egyesületének taglistájából indultunk ki (DBHTE, 2024), ami néhány település kivételével gyakorlatilag lefedi a Sellyei és a Siklósi járás településeit (Szabó, 2022). Ezt a kört kiegészítettük a Szigetvári, a Bólyi és a Mohácsi járásoknak az országhatártól mért hasonló távolságban elhelyezkedő településeivel. E földrajzi távolság hozzávetőlegesen egy 15-20 km-es sávot fed le. Így összesen 131 település került a határmenti települések körébe, ami a népesség 24%-át, több mint 85 ezer főt fed le, Péccsel együtt pedig 170 település helyezkedik el a határmenti sávon kívül, ahol a népesség 76%-a, közel 270 ezer ember él (ebből Péccsett 141 ezer fő, a vármegyei népesség 40%-a).

1. ábra: Baranya vármegye településeinek népessége és a határmenti települések lehatárolása

Forrás: KSH Helységnévtár alapján Szabó Tamás (KRTK) szerkesztése

1. táblázat: A turisztikai ágazatok NACE Rev.2 kódjai

Csoport	NACE Rev.2	Megnevezés
Szállásszolgáltatás	5510	Szállodai szolgáltatás
	5520	Üdülési, egyéb szálláshely-szolgáltatás
	5530	Kempingszolgáltatás
	5590	Egyéb szálláshely-szolgáltatás
	6810	Saját tulajdonú ingatlan adásvétele
	6820	Saját tulajdonú, bérelt ingatlan bérbeadása, üzemeltetése
	6831	Ingatlanügynökségi tevékenység
	6832	Ingatlankezelés
Étel- és italfelszolgálatás	5610	Éttermi, mozgó vendéglátás
	5629	Egyéb vendéglátás
	5630	Italszolgáltatás
Személyszállítás	4910	Helyközi vasúti személyszállítás
	4932	Taxis személyszállítás
	4939	M.n.s. egyéb szárazföldi személyszállítás
	5010	Tengeri személyszállítás
	5030	Belvízi személyszállítás
	5110	Légi személyszállítás
Gépjármű-kölcsönzés	7711	Személygépjármű kölcsönzése
	7712	Gépjárműkölcsönzés
Utazási irodák	7911	Utazásközvetítés
	7912	Utazásszervezés
	7990	Egyéb foglalás
Kultúra	9001	Előadó-művészet
	9002	Előadó művészetet kiegészítő tevékenység
	9003	Alkotóművészet
	9004	Művészeti létesítmények működtetése
	9102	Múzeumi tevékenység
	9103	Történelmi hely, építmény, egyéb látványosság működtetése
9104	Növény-, állatkert, természetvédelmi terület működtetése	
Sport, rekreáció	7721	Szabadidős, sporteszköz kölcsönzése
	9200	Szerencsejáték, fogadás
	9311	Sportlétesítmény működtetése
	9313	Testedzési szolgáltatás
	9321	Vidámparki, szórakoztatóipari tevékenység
	9329	M.n.s. egyéb szórakoztatás, szabadidős tevékenység

Forrás: Eurostat (2024) alapján saját szerkesztés.

2. táblázat: A turizmushoz közvetlenül vagy részben kapcsolódó tevékenységek csoportjai

Turisztikai ágazatok (főként turizmus)	Turisztikai ágazatok (részben turizmus)
H511 Légi személyszállítás	H491 Helyközi vasúti személyszállítás
I551 Szállodai szolgáltatás	H4932 Taxis személyszállítás
I552 Üdülési, egyéb átmeneti szálláshely szolgáltatás	H4939 M.n.s. egyéb szárazföldi személyszállítás
I553 Kempingszolgáltatás	H501 Tengeri személyszállítás
N791 Utazásközvetítés, utazásszervezés	H503 Belvízi személyszállítás
	I561 Éttermi, mozgó vendéglátás
	I563 Italszolgáltatás
	N771 Gépjárműkölcsönzés
	N7721 Szabadidős, sporteszköz kölcsönzése
	N799 Egyéb foglалás

Forrás: Eurostat (2024) alapján saját szerkesztés.

Eredményeink bemutatásakor összehasonlító szemléletben elemezzük a szervezetek földrajzi eloszlását a vármegyén belül, figyelemmel a határmenti településekre, továbbá vizsgáljuk a főbb pénzügyi, foglalkoztatási és hatékonysági mutatóikat. A jelentős adathiány miatt a rendelkezésünkre álló hatéves időszak (2016–2021) adatait átlagoljuk, így minden olyan vállalat, intézmény megjelenhet a vizsgálatban, amelyeknek legalább az egyik évről van elérhető adata az adatbázisunkban. Az elemzett mutatók a következők: a foglalkoztatottak száma, a működési bevétel, továbbá e két mutató hányadosaként számítható ki a bevételalapú munkatermelékenység. Léteznek természetesen ennél összetettebb, pontosabb hatékonysági mutatók is, mint például a hozzáadottérték-alapú munkatermelékenység vagy a teljes tényezőtermelékenység, de a tapasztalataink azt mutatják, hogy azok tendenciáikban hasonló összképet mutatnak, mint a legalapvetőbb, bevételalapú munkatermelékenység (Egyed & Zsibók, 2023). Az adathiányok miatt a komplexebb termelékenységi mutatók számításához sok szervezetet ki kellene hagynunk a vizsgálatból, így maradunk a teljesebb képet tükröző bevételalapú munkatermelékenység elemzésénél: a bevételi adatok lefedettsége az adatbázisunkban csaknem teljes, a foglalkoztatottak számára vonatkozóan a cégek 88%-ánál van adatunk, a többi pénzügyi mutató lefedettsége 74–85% közötti, de a hozzáadottérték-adatok csupán a cégek 4%-ánál állnak rendelkezésre.

4. Eredmények

Az adatbázisunkban szereplő 9661 szervezeti egységnek kevesebb, mint a fele (43%) található Pécsen, egyharmada (34%) a nem határmenti településeken, közel egynegyede pedig a határmenti településeken működik. A foglalkoztatásban ugyanakkor ezek a részarányok: 55%, 24%, illetve 21%, míg a bevételek megoszlásában 50%, 25% és 25%, tehát Pécs előnye ez utóbbi indikátorokban jobban megmutatkozik.

A gazdaság ágazati szerkezetét tekintve a határmenti településeken a megyei átlaghoz képest felülreprezentáltak – természetesen – a mezőgazdasági tevékenységek, emellett pedig a feldolgozóipar, a villamosenergia-ellátás, a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás, a közigazgatás és az oktatás (a vállalatok/intézmények számával mérve). Hozzá kell tennünk azt is, hogy e térségekben a feldolgozóipar egy jelentős része az élelmiszeriparhoz, nevezetesen a borászathoz kötődik (a cégek kb. egytizede), tehát egyszerre kapcsolódik a mezőgazdasághoz és a turizmushoz is. Ez köszönhető a Pécs-Villányi turisztikai térség jelenlétének (Szabó 2022), az ennek bázisán kifejlődő gasztró- és borturizmusnak, amely jelentős gazdaság- és térségfejlesztő erőként formálta a környező települések életét (Nagy et al., 2021; Kovács & Horeczki, 2023). Korábbi kutatásokkal összhangban tehát a feldolgozóipar és az alapozó gazdasághoz tartozó legfontosabb tevékenységek vannak nagy arányban képviseltetve a határmenti térségekben, míg a magasabb hozzáadott értékű tevékenységek kisebb súllyal jelennek meg. A foglalkoztatás és a bevételek vállalkozások közötti megoszlásában a határmenti településeknél a mezőgazdaság, a feldolgozóipar és a pénzügyi-biztosítási tevékenységek emelkednek ki (ez utóbbi esetében egyetlen helyi vállalkozás jelentős szerepe miatt).

3. táblázat: Turizmushoz kapcsolódó és nem kapcsolódó tevékenységgel rendelkező települések száma Baranya vármegyében településtípusok szerint

Településtípus	Tevékenységtípus				
	Főként turizmus	Részben turizmus	Ingtatlanügyletek	Turizmushoz kapcsolódó tevékenység összesen*	Többi ágazat
Pécs	1	1	1	1	1
Nem határmenti	20	64	34	82	169
Határmenti	14	33	13	42	131
Baranya vármegye összesen	35	98	48	125	301

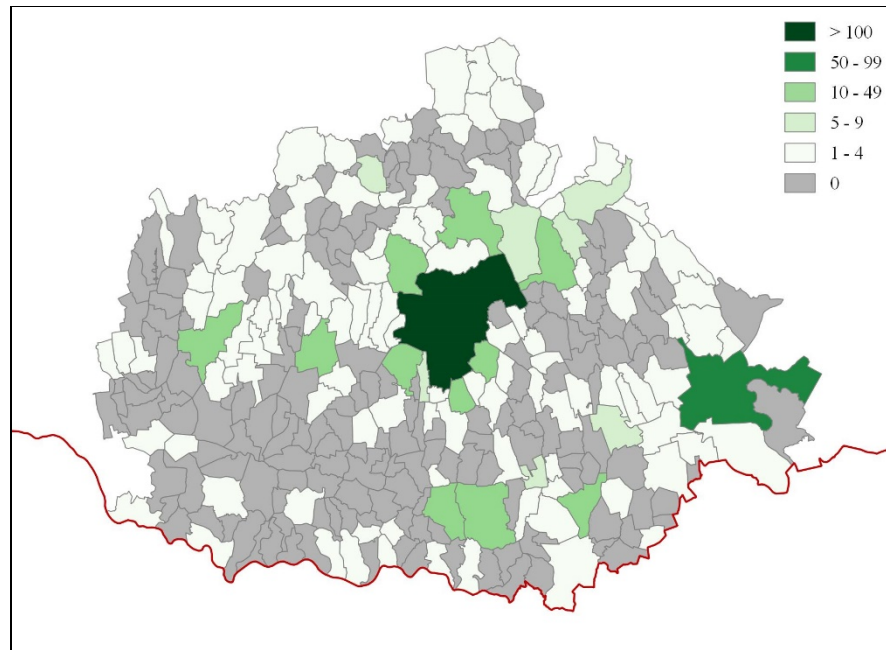
Forrás: Orbis adatok alapján saját szerkesztés

**Megjegyzés: az átfedések miatt az első három oszlop összege nem egyezik meg a negyedik oszlop értékével.*

A 301 Baranya vármegyei településnek kevesebb, mint a felében van a turisztikához valamilyen fokon köthető tevékenységet végző vállalkozás (3. táblázat), de e településeknek csak az egyharmada határmenti (42 település). A turizmushoz legszorosabban kapcsolódó tevékenységeket végző vállalkozások összesen csupán 35 településen található meg, melyeknek többsége nem a határ menti térségben helyezkedik el. A turizmushoz csak részben kapcsolódó tevékenységek már közel száz településen vannak jelen. A legelterjedtebbek az étel-italkiszolgálást nyújtó vállalkozások,

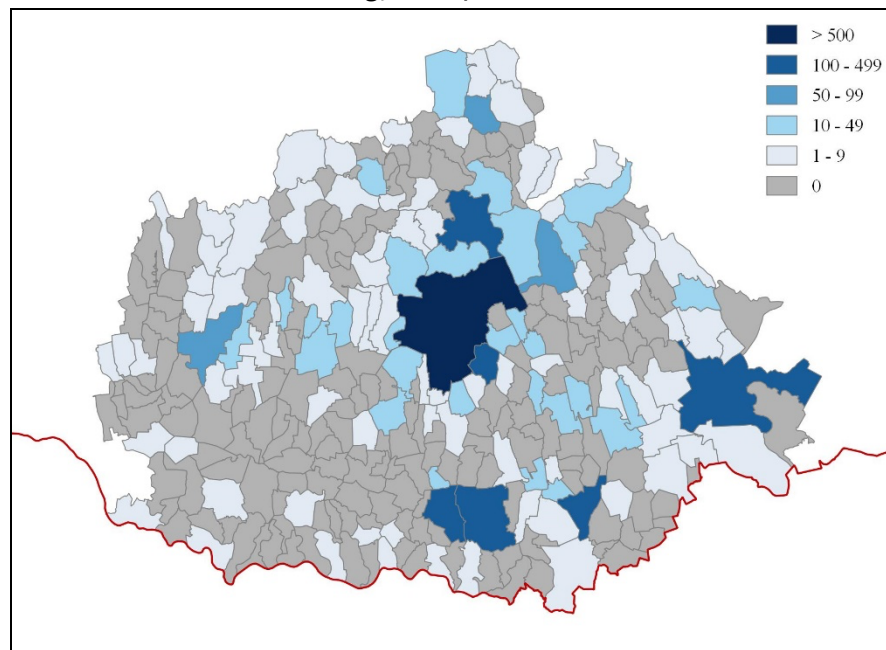
29 határmenti településen és Péccsel együtt 55 további településen vannak jelen, viszont a kulturális, rekreációs, sporttevékenységekkel foglalkozó vállalkozások csak 23 baranyai településen találhatóak meg, amiből csak 7 határmenti. Utazási iroda Péccsen kívül csak három településen működik, amelyek közül kettő határmenti.

2. ábra: Turizmushoz kapcsolódó tevékenységeket végző vállalatok száma Baranya vármegye településein

Forrás: Orbis adatok alapján Szabó Tamás (KRTK) szerkesztése.

3. ábra: Turizmushoz kapcsolódó tevékenységeket végző foglalkoztatottak száma Baranya vármegye településein

Forrás: Orbis adatok alapján Szabó Tamás (KRTK) szerkesztése.

Az adatbázisunk mindössze 115 olyan vállalkozást mutat Baranya vármegyében, amelyek közvetlenül a turizmushoz kapcsolódó tevékenységet végeznek (2. ábra), ebből 46 Pécssett, 26 nem határmenti térségben, 43 pedig határmenti térségben található, ugyanakkor van még további 588 olyan cég, amelynek tevékenysége részben kötődik a turizmushoz (ezen kívül még 449 ingatlanügyletekkel foglalkozó vállalat is működik a vármegyében). A határmenti térségekben a főként turizmushoz kapcsolódó cégek aránya valamelyest meghaladja a vármegyei átlagot, ami a foglalkoztatásban és a bevételek részarányában is tükröződik.

A főként turizmusban tevékenykedő cégeknél a foglalkoztatottak többsége a határmenti településeken található (992 főből 425 fő), noha a turizmushoz csak részben kapcsolódó tevékenységekben a foglalkoztatottak aránya már jóval kisebb a határ mentén (3814-ből 651 fő), itt Pécs jelentős túlsúlya érvényesül (2235 foglalkoztatott van Pécssett e tevékenységkörben) (3. ábra). Összességében az adatbázisunkban szereplő Baranya vármegyei vállalkozásoknál a turizmus és a hozzá köthető ágazatok a foglalkoztatottak 7%-át fedik le (kb. 5900 fő), ami nagyjából hasonló arányt mutat Pécssett, a határmenti és a nem határmenti településeken is. A bevételek tekintetében azonban a turizmushoz köthető tevékenységek részaránya már csak 4–5%, a határmenti térségek ugyanakkor a többi településhez képest elmaradást mutatnak a bevételek részarányát tekintve (2,6%). Ebben tehát visszaköszön az alapozó gazdasághoz tartozó tevékenységeknek az a jellege, hogy a foglalkoztatásban jelentősebb a szerepük, mint a bevételtermelésben. Különösen az overlooked ágazatra jellemző, hogy a bevételtermelő képesség többé-kevésbé arányosan változik a helyi vásárlóerővel (Pemberton, 2021). Ebből pedig az következik, hogy az overlooked tevékenységekre támaszkodva ugyan egy széles bázisú helyi gazdasági fejlődést lehet megalapozni, ami segít a leszakadást elkerülni, de kevésbé képes a hátrányos helyzetet a visszajára fordítani.

A turisztikai ágazat alágainak részletesebb bontásában (4. táblázat) a határmenti térségekben különösen a szállásszolgáltatásnak van nagy jelentősége, míg a vendéglátás inkább a nem határmenti településeken jelenik meg nagyobb súllyal és nagyobb átlagos foglalkoztatotti létszámmal, noha a határmenti térségben is ez a második legjelentősebb turisztikai ágazat. A kultúrához, rekreációhoz kapcsolódó tevékenységek azonban döntő mértékben Pécssett koncentrálnak, és igen kicsi a részarányuk a határmenti térségben: a vállalatok számában ez ugyan kevésbé figyelhető meg (57%), viszont a foglalkoztatás és a bevételek arányában jóval inkább (kb. 86–87% Pécssett koncentrálnak). Ezt azért tartjuk kiemelőnek, mert a turisztikai kínálatnak egy fontos része a szabadidő eltöltéséhez kapcsolódó tevékenységek kínálata; ennek megfelelően a szállásszolgáltatással, vendéglátással együtt – ésszerű keretek között – ezen alágaknak egyszerre, egymást erősítve kellene jelen lennie és fejlődni helyi szinten (Szabó & Józsa, 2021). A vidéki térségek turizmusalapú fejlődését hátráltató tényezők sorában említhető a minőségi turizmushoz szükséges infrastrukturális feltételek, a fejlesztési források hiánya, az információs rendszerek gyengesége, a vállalkozói kedv, a desztinációmenedzsment

hiánya, vagy éppen az illetékes önkormányzatok érdektelensége (Kovács, 2020; Lempek et al., 2021; Szabó, 2022).

4. táblázat: A vállalatok száma, a foglalkoztatottak száma és a bevételek megoszlása Baranya vármegyében tevékenység- és településtípusok szerint

Vállalatok száma (db)	Pécs	Nem határmenti	Határmenti	Baranya összesen
Szálláshelyszolgáltatás	37	25	42	104
Gépjármű, egyéb kölcsönzés	8	4	4	16
Kultúra, rekreáció, sport	53	29	11	93
Étel-ital kiszolgálás	183	139	113	435
Ingatlanügyletek	303	102	44	449
Személyszállítás	14	19	9	42
Utazási iroda	10	1	2	13
Alapozó gazdaság	1069	877	55	1501
Többi overlooked tev.	829	566	28	568
Tradable tevékenységek	1677	705	23	611
Összesen	4183	3304	2174	9661

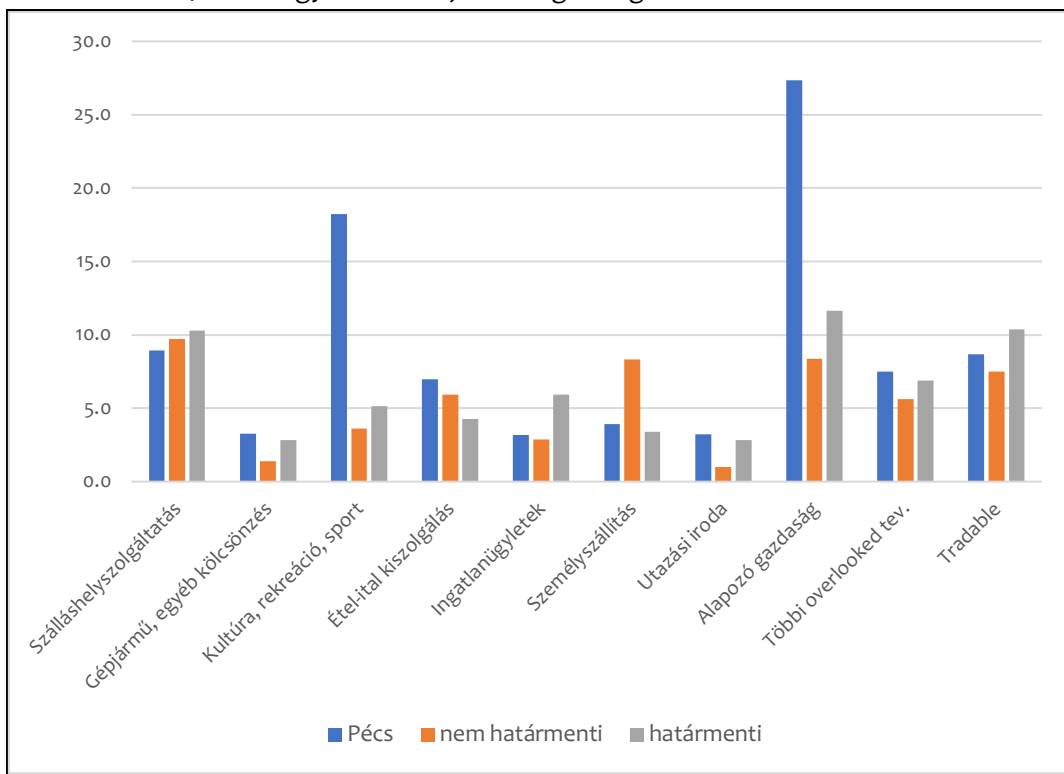
Foglalkoztatottak (fő)	Pécs	Nem határmenti	Határmenti	Baranya összesen
Szálláshelyszolgáltatás	303	234	422	959
Gépjármű, egyéb kölcsönzés	23	6	11	40
Kultúra, rekreáció, sport	894	79	56	1029
Étel-ital kiszolgálás	1263	783	467	2513
Ingatlanügyletek	712	216	190	1118
Személyszállítás	55	150	27	232
Utazási iroda	29	1	3	33
Alapozó gazdaság	26162	12601	432	6948
Többi overlooked tev.	5764	3907	155	2377
Tradable tevékenységek	12854	5909	95	4068
Összesen	48059	20613	18523	87194

Bevételek megoszlása (%)	Pécs	Nem határmenti	Határmenti	Baranya összesen
Szálláshelyszolgáltatás	0,27	0,51	0,78	0,46
Gépjármű, egyéb kölcsönzés	0,06	0,02	0,04	0,05
Kultúra, rekreáció, sport	0,88	0,19	0,10	0,52
Étel-ital kiszolgálás	1,04	1,44	0,82	1,08
Ingatlanügyletek	2,23	1,44	0,68	1,65
Személyszállítás	0,06	0,50	0,14	0,19
Utazási iroda	0,04	0,00	0,01	0,02
Alapozó gazdaság	55,01	50,49	55,00	57,47
Többi overlooked tev.	12,86	17,24	35,02	19,10
Tradable tevékenységek	27,53	28,91	8,61	20,05
Összesen	100,00	100,00	100,00	100,00

Forrás: Orbis adatok alapján saját szerkesztés.

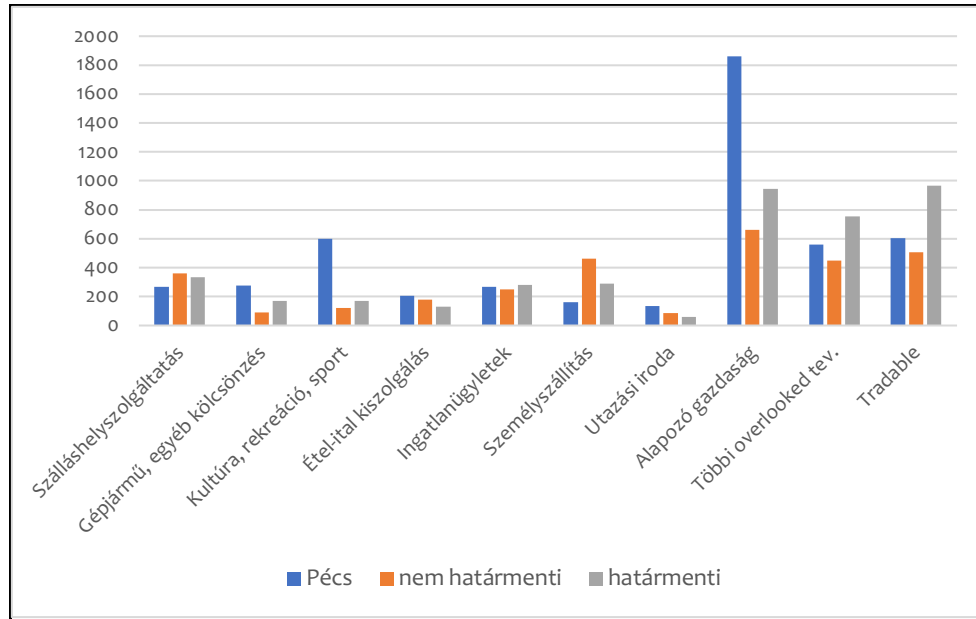
A 4. és 5. ábrák tanúsága szerint a főként turizmushoz kapcsolódó tevékenységek, különösen a szálláshelyszolgáltatás jelentősége a határmenti és a nem határmenti térségekben egyaránt a többi tevékenységekhez hasonló, ha az egy vállalkozásra jutó átlagos foglalkoztatotti létszámot vizsgáljuk. Ez az átlagos bevételek tekintetében már egyáltalán nincs így, még a többi overlooked tevékenységgel összevetve sem. A turisztikai ágazatokon belül egyedül a kultúra, rekreáció tevékenységei emelkednek ki a bevételtermelő-képességben, de ezek is csak a vármegyeszékhelyen; itt nagy szakadék figyelhető meg Pécs és a vármegye többi települése között. A többi térségben a személyszállításnak lehet még valamekkora jelentősége e szempontból, viszont ez a több ezer vármegyei vállalkozásából csupán néhány tucatot érint. Az étel-ital kiszolgálás a foglalkoztatásban Baranya vármegyén belül más tevékenységekhez képest közepes jelentőségűnek mondható, viszont a bevételtermelő képessége az egyik legalacsonyabb, főként a határ menti településeken.

4. ábra: Egy vállalatra jutó átlagos foglalkoztatotti létszám

Forrás: Orbis adatok alapján saját szerkesztés.

5. ábra: Egy vállalatra jutó átlagos bevétel (ezer USD)

Forrás: Orbis adatok alapján saját szerkesztés.

Várakozásainkkal ellentétben Pécs bevételalapú munkatermelékenysége nem emelkedik ki a tágabb régiójából, sőt, alacsonyabb is annál, ugyanakkor a határmenti települések sincsenek hátrányban a többi településsel szemben a vármegyén belül (5. táblázat). Meg kell állapítanunk sajnos, hogy a nemzetgazdasági ágazatokon belül a szálláshelyszolgáltatás, vendéglátás (a NACE-besorolás szerinti I betűjelű) ágazat minden településtípuson az egyik legalacsonyabb bevételalapú munkatermelékenységgel jellemezhető, a Baranya vármegyei átlagos termelékenységnél csak kb. a 40%-át tudja felmutatni. A turizmushoz kapcsolódó ágazatokat kicsit részletesebben megnézve nem sokat javul az összkép. A turizmushoz legközvetlenebbül kapcsolódó tevékenységek termelékenysége a határmenti településeken kifejezetten gyenge, a nem határmenti településeken, illetve főként Pécsen valamelyest kisebb az elmaradás. A turizmushoz csak részben kapcsolódó tevékenységeknél azonban a határmenti térségek teljesítenek relatíve jobban. Az ingatlanügyletek láthatóan egy kitörési pontot jelentenek, viszont ezek már csak gyengén kapcsolódnak a turisztikához.

Tovább részletezve a turizmus alágazatait, a gépjármű- és egyéb kölcsönzés, illetve a személyszállítás biztosít még magasabb bevételalapú termelékenységet, az előbbi különösen a megyeszékhelyen, illetve a határmenti térségben (általános következtetést azonban csak korlátozottan vonhatunk le ebből, ugyanis a mintánkban szereplő vállalkozások köre igen szűk). A kultúra, rekreáció, sport ágazatokban azonban a határmenti települések rosszul teljesítenek (Szabados & Merza, 2023). Az étel-ital kiszolgálás tevékenységekben a vármegyei átlagnál jobb a határmenti települések termelékenysége. Utazási irodák – a periférikus jellegből fakadóan – szinte egyáltalán nincsenek jelen a határmenti térségben.

5. táblázat: A Baranya vármegyei vállalatok relatív bevételalapú munkatermelékenysége az egyes turisztikai tevékenységekben településtípusok szerint, %

	Pécs	Nem határmenti	Határmenti	Baranya összesen
Szálláshelyszolgáltatás	46,5	44,4	32,3	40,1
Gépjármű, egyéb kölcsönzés	205,8	48,1	122,2	142,8
Kultúra, rekreáció, sport	53,2	61,4	34,6	53,2
Étel-ital kiszolgálás	37,4	39,4	43,1	39,4
Ingyanügyletek	117,4	153,6	113,3	125,1
Személyszállítás	54,4	73,9	105,6	73,4
Utazási iroda	57,6	60,4	16,5	54,1
Alapozó gazdaság	132,1	142,3	132,3	136,1
Többi overlooked tevékenység	82,2	74,6	98,1	82,9
Tradable	76,1	87,6	80,4	80,0
Összesen	92,1	106,3	106,1	100,0

Forrás: Orbis adatok alapján saját szerkesztés

5. Következtetések

Tanulmányunkban Baranya vármegye vállalkozásait elemeztük az alapozó gazdaság fogalomköréből kiindulva, kiemelve annak egyik fontos ágazatát, a turizmust. A rendszerváltást követően Baranya vármegye gazdaságilag fokozatosan teret veszített, ipari bázisa jelentősen leépült, és komolyabb, meghatározó jelentőségű beruházások hiányában az alapozó gazdaság szektorai dominálnak, és még a 2020-as években is egy útkereső régiónak tekinthető (Rechnitzer & Berkes, 2021). A vármegye gazdasága monocentrikus jellegű, és a határmenti térségekben, „a periféria periferiáján” a hátrányok fokozottan halmozódnak. Tőke- és erőforráshiányos térségként a megyeszékhely gazdasága nem képes jelentősen fellendíteni a régiót, illetve nincsenek kiterjedt túlcsonduló hatásai sem, amit az általunk vizsgált termelékenységi adatok is megerősítettek, és ez rányomja a bélyegét az overlooked tevékenységek jövedelmezőségére is. Kutatási kérdésünk arra vonatkozott, hogy egy alacsony termelékenységgű, határmenti régióban az alapozó gazdaság részének tekintett turisztikai ágazat jó alapot adhat a széles bázisú, inkluzív fejlődésnek, de az overlooked gazdaság jó működésének a feltétele a fizetőképes kereslet megléte. Eredményeink részben alátámasztották ezeket a várakozásainkat. A bevételalapú munkatermelékenység a turisztikai ágazatokban – az ingatlanügyletek kivételével – a többi ágazathoz képest alacsonyabb, ami visszaigazolja a szakirodalomban a tágabban értelmezett alapozó gazdasághoz tartozó tevékenységek jellegéről tett megállapításokat.

A jobb tőkeellátottság a tradable szektorban ugyan jelentősen javítana a vármegye gazdasági összképén, viszont a széles bázisú fejlődésnek csak egy kezdeti löketet adhatna. A magyar gazdaság duális jellegéből fakadóan egy-egy nagyberuházás által létrejött kapacitások nem feltétlenül járnak jelentős helyi túlcsonduló hatással, ugyanis ehhez az szükséges, hogy az általuk létrehozott jövedelem nagyobb része helyben maradjon. A

turizmus, mint láthatatlan export, képes külső jövedelmeket is helybe vonzani, és alacsony termelékenységű, alacsony bevételtermelő képessége ellenére jelentős szerepe van a helyi gazdaság szövetében. Ezzel együtt azonban a turisztikai szektor *csak a helyi gazdaság jövedelemtermelő képességével párhuzamosan tud fejlődni.*

Kutatásunk korlátai között meg kell említenünk az adatbázisunk hiányosságait. Nem teljeskörű az adatbázis, ennek ellenére meglehetősen mélyre fúrtunk mind térben, mind az ágazatokat tekintve. Egy-egy outlier vállalkozás jelentős mértékben el tudja torzítani az eredményeket, ezzel együtt összességében a meglévő adattömeg biztosíthat egy következtetések levonására alkalmas összképet. Kutatásunk továbbfejlesztési iránya lesz majd az összehasonlító megközelítés kibővítése, akár térben – az ország többi határmenti térségére –, akár ágazatokat – más overlooked tevékenységeket, mint például a kereskedelem – tekintve.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmányt megalapozó kutatás „A külföldi működőtőke mikro-, makrogazdasági és területi differenciáló hatásai a Visegrádi országokban – Az FDI-vezérelt gazdaságpolitikai modellek kihívásai” című, 135185. számú OTKA-projekt keretében, az NKFI Alap K_20 programjának támogatásával valósult meg.

Irodalomjegyzék

- Baranyai, O. & Baranyai, G. (2014). Határ menti térségek fejlesztési lehetőségei – az Őrség példája. *Településföldrajzi Tanulmányok* 3 (ksz.): 36–45. Elérhető online: <https://ojs.elte.hu/tft/article/view/3161/2878/>
- Bentham, J., Bowman, A. & Cuesta, M. (2013). Manifesto for the Foundational Economy. Working paper No. 131. Manchester: Centre for Research on Socio-Cultural Change. Elérhető online: <https://hummedia.manchester.ac.uk/institutes/cresc/workingpapers/wp131.pdf/>
- Bärnthaler, R., Novy, A. & Plank, L. (2021). The Foundational Economy as a Cornerstone for a Social–Ecological Transformation. *Sustainability* 13: 10460. DOI: 10.3390/su131810460
- Berry, C. (2018). Industrial policy: impossible, but indispensable. In: Macfarlane, L. (ed.) *New Thinking for the British Economy*. London, UK: openDemocracy, pp. 77–91.
- Boda, Gy., Fülöp, Z., Révész, T. & Thék, R. (2023). Termelékenység és jövedelmezőség. *Statisztikai Szemle* 101 (6): 479–521. DOI: 10.20311/stat2023.06.hu0479
- Bowman, A., Ertürk, I., Froud, J., Johal, S. & Law, J. (2014). *The End of the Experiment? From Competition to the Foundational Economy*. Manchester, UK: Manchester University Press.
- Coenen L. & Morgan, K. (2020) Evolving geographies of innovation: existing paradigms, critiques and possible alternatives. *Norsk Geografisk Tidsskrift: Norwegian Journal of Geography* 74 (2): 13–24. DOI: 10.1080/00291951.2019.1692065

- Dávid, L. szerk. (2011). *Magyarország turisztikai régiói*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem. Elérhető online:
<https://eturizmus.ttk.pte.hu/szakmai-anyagok/Magyarorszca1g2oidegenforgalmi2orc3a9gic3b3i/book.html#d6e35/>
- De Loecker J., Obermeier T. & Van Reenen, J. (2022). *Firms and Inequality*. IFS Deaton Review of Inequalities, Institute for Fiscal Studies. Elérhető online:
<https://ifs.org.uk/inequality/wp-content/uploads/2022/02/Firms-and-inequalities-IFS-Deaton-Review-Inequalities.pdf/>
- Egyed, I. & Zsibók, Zs. (2023). Exploring firm performance in Central and Eastern European regions: a foundational approach. *Hungarian Geographical Bulletin* 72 (3): pp. 257–285. DOI: 10.15201/hungeobull.72.3.4
- Engelen, E., Froud, J., Sukhdev, J., Salento, A. & Williams, K. (2017). The grounded city: from competitiveness to the foundational economy. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 10 (3): 407–423. DOI: 10.1093/cjres/rsx016
- Finta, I. & Horeczki, R. (2023). Vidékfejlesztési programok jellegzetességei a periférikus térségekben. *Tér és Társadalom* 37 (3): 53–76. DOI: 10.17649/TET.37.3.3504.
- Froud, J., Johal, S., Moran, M., Salento, A. & Williams, K. (2018). *Foundational Economy: The Infrastructure of Everyday Life*. Manchester: Manchester University Press.
- Froud, J., Haslam, C. & Johal, S. (2020). (How) does productivity matter in the foundational economy? *Local Economy* 35 (4): 316–336. DOI:10.1177/0269094220956952
- Hansen, T. (2022). The foundational economy and regional development. *Regional Studies* 56 (6): 1033–1042. DOI: 10.1080/00343404.2021.1939860
- Harvey, D. (1989). From managerialism to entrepreneurialism: The transformation in urban governance in late capitalism. *Geografiska Annaler Series B* 71 (1): 3–17. DOI: 10.2307/490503
- Horváth, A. (2022). A turizmusfejlesztésben rejlő felzárkózási lehetőségek az észak-alföldi határregiói kisvárosaiban. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 7 (3): 46–60. DOI: 10.15170/TVT.2022.07.03.04
- Kovács, D. (2020). Decades of rural tourism development in Hungary: At the border of old and new rural tourism? *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 5 (4): 91–107. DOI: 10.15170/TVT.2020.05.04.06
- Kovács, D. & Horeczki, R. (2023). Új jelenségek a baranyai gasztronómiában. Születőben a Mecsek–Völgyesség–Hegyhát gasztrotérség? *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 8 (3): 54–69. DOI: 10.15170/TVT.2023.08.03.04
- Lempek, M. Z. & Tésits, R. (2021). A vidéki térségek turizmusalapú fejlesztési lehetőségei a Siklói járás példáján. *Modern Geográfia* 16 (2): 87–112. DOI: 10.15170/MG.2021.16.02.05
- Lengyel, I., Szakálné Kanó, I., Vas, Zs. & Lengyel, B. (2016). Az újraiparosodás térbeli kérdőjelei Magyarországon. *Közgazdasági Szemle* 53 (6): 615–646. DOI:10.18414/KSZ.2016.6.615

- Lux, G. (2023). Ipar: újraiparosodási folyamatok a külső sokkok korában. In: Koós, B. (szerk.) *Területi riport 2023. Területi folyamatok Magyarországon 2021–2023*. Budapest: HUNREN KRTK RKI, pp. 130–150.
- Martynovich, M., Hansen, T. & Lundquist, K.-J. (2022). Can foundational economy save regions in crisis? *Journal of Economic Geography* 23 (3): 577–599. DOI: 10.1093/jeg/lbac027
- Marton, G., Raffay, Z., Prisztóka, G., Raffay, Á. & Kiss, R. (2016). A Dráva-mente, mint határmenti, periférikus tér turizmusfejlesztésének problémái. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 1 (2): 34–48. Elérhető online: <https://journals.lib.pte.hu/index.php/tvt/article/view/4292/>
- Nagy, C., Molnár, E., & Kiss Éva (2020). Industry 4.0 in a dualistic manufacturing sector – qualitative experiences from enterprises and their environment, Eastern Hungary. *Hungarian Geographical Bulletin* 69 (2): 157–174. DOI: 10.15201/hungeobull.69.2.5
- Nagy, D., Csapó, J. & Végi, S. (2021). A jövő turizmusa, a turizmus jövője – vállalkozói prognózis kutatás a Dél-dunántúli turisztikai vállalkozók szemszögéből. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 6 (2): 72–85. DOI: 10.15170/TVT.2021.06.02.05
- Nemes Nagy, J. & Lőcsei, H. (2015). Hosszú távú megyei ipari növekedési pályák (1964–2013). *Területi Statisztika* 55 (2): 100–121. Elérhető online: https://real.mtak.hu/29609/1/nemes_locsei.pdf/
- Nygaard, B. & Hansen, T. (2020). Local development through the foundational economy? Priority-setting in Danish municipalities. *Local Economy* 35 (8): 768–786. DOI: 10.1177/02690942211010380
- OECD (2015). *Inclusive Growth: The OECD Measurement Framework*. OECD Statistics Working Papers 2015/06. Elérhető online: <https://dx.doi.org/10.1787/5jrppxjqhg4-en/>
- Pemberton, E. (2021). Reducing inequality as industrial policy: finding productivity gains in the "overlooked economy". In: Berry, C., Froud, J. & Barker, T. (eds.) *The Political Economy of Industrial Strategy in the UK – From Productivity Problems to Development Dilemmas*. Newcastle upon Tyne: Agenda Publishing.
- Pénzes, J., Papp, I., Apáti, N. & Kiss, J. P. (2023). Border areas and educational attainment – Long-term analysis of Hungary for the period between 1960 and 2022. *Deturope* 15 (2): 109–128. DOI: 10.32725/det.2023.015
- Rechnitzer, J. & Berkes, J. szerk. (2021). *Nagyvárosok Magyarországon*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.
- Robinson, R., Martins, A., Solnet, D. & Baum, T. (2019). Sustaining precarity: Critically examining tourism and employment. *Journal of Sustainable Tourism* 27 (7): 1008–1025. DOI: 10.1080/09669582.2018.1538230
- Stehrer, R. & Stöllinger, R. (2015). *The Central European manufacturing core: what is driving regional production sharing?* FIW-Research Reports 2014/15, No. 02.
- Szabados, Y. & Merza, P. (2023). A hozzáférhető turizmus – Kitekintő Baranya vármegye turisztikai kínálatának elérhetőségére. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 8 (4): 49–62. DOI: 10.15170/TVT.2023.08.04.03

- Szabó, G. (2022). A világvjárvány formálta turizmus trendek és a hazai fejlesztési politika várható hatásai Dél-Baranya turizmusára. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 7 (1): 72–89. DOI: 10.15170/TVT.2022.07.01.05
- Szabó, M. & Józsa, V. (2021) Cultural Heritage Valorisation for Regional Development. *Közgazdaság* 16 (3): 155–175. DOI: 10.14267/RETP2021.03.12

Online források

- DBHTE (2024). *Dél-Baranya Határmenti Települések Egyesület*. <http://www.dbhte.hu/>
- Eurostat (2024). *Tourism industries – economic analysis*.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_industries_-_economic_analysis&oldid=223298#Analysis_by_subsectors/
- KSH (2012). *A határ menti települések jellemzői az Alföldön*.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/regiok/hatarmentitelepjell.pdf/>
- KSH (2024). *A bruttó hozzáadott érték és megoszlása nemzetgazdasági áganként, 21.1.1.6. STADAT-tábla*. https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdp0006.html